

Spet bom za vas,
robati in nerodni prebivalci
dežele z glasom otroštva in zemlje,
mali deček, kar nikoli nisem nehal biti,
mestni otrok, ki išče ljubezni
upogljivega topola kot cunjarska pesem,
ki straši visoke planote vaškega spomina,
ljudi, ki vedo vse, ne da bi brali kaj drugega
kot knjigo časa, ki je.
Prislonil bom mizo
ondi pod griče
in bom za vas postal
javni pisar.

Pesmi sta prevedla *Niko Košir* (Georges Reboul, Max Rouquette, Charles Camproux, Emilo Bonnel, Pierre Lagarde, Yves Rouquette) in *Janez Menart* (Enrieto Dibon, Reinié Jouveau, Louis Bayle, Max Allier, Peire Millet, Robert Lafont).

ZAPISKI IZ PREDALA

VEST DRUŽBE IN VEST POSAMEZNIKA

Ciril Zlobec

So trenutki v zgodovini narodov in v življenju človeka, ko se vest družbe in vest posameznika skoraj do kraja poistovetita. Enega takih trenutkov očitno doživljamo tudi danes, ko si nihče ne more zatisniti ušes pred vietnamsko tragedijo. Vsaj v okviru naše, socialistične družbe lahko zapišemo, da je ta istovetnost vesti — prav ob vietnamskih strahotah — praktično nesporna. Dokazovanje tega se lahko giblje samo v sferi fiktivne polemike, ki si sama postavlja protiargumente, da bi bila končna misel jasnejša. Razlike, in tudi nasprotja, nastopajo (pri nas ne redkeje kot drugod) šele pri vprašanju opredelitve našega odnosa do celotnega kompleksa problemov in moralnih dilem, ki jih vietnamska vojna budi v zavesti posameznika in družbe, pri vprašanju oportunisti takšne ali drugačne akcije, dajanju pomoči ali samo moralne podpore in, kot kaže, ne na zadnjem mestu, tudi pri vprašanju oportunisti *anonimne* opredelitve, vendar pod okriljem množičnih in avtoritativnih organizacij, ali pa *osebne* opredelitve slehernega posameznika, ki je sicer lahko istovetna z opredelitvijo množične politične organizacije ali foruma, kar pa ni niti nujno, niti bistveno.

Po vsem, kar je bilo v Sloveniji o Vietnamu napisanega do tega dne (10. nov.), bi se želel zaustaviti zlasti ob vprašanju osebne, torej

bolj moralne kot politične opredelitve, kar se mi zdi še posebej značilno za našo družbo in kar morda ostreje kot vse drugo osvetljuje to sovisnost med vestjo družbe in vestjo posameznika.

Ob agresivnosti nekaterih najmočnejših ideologij našega časa, ob pošastno rastoči vojaški moči, ki tudi v ideologijah in družbenih sistemih vse bolj zamenjuje stare oblike moralne in intelektualne razumnosti, je tudi vest posameznika in vest družbe potisnjena v ozadje, ali vsaj: sile, ki skušajo to razumnost izločiti iz boja za strpnost med ljudmi in narodi, so spet v vzponu, čeprav je hkrati tudi res, da ta vest noče utihniti, da postaja že tudi upanje, morda edino upanje.

Pri nas, pravimo, je drugače. Država, družbeni sistem, politične in množične organizacije, organi oblasti so — ob tako grozljivem (vsekakor bolj grozljivem kot jasnem) soočenju življenja in smrti — na istih pozicijah kot posameznik. Ničesar še nisem opazil, kar bi mi dajalo pravico, da to zanikam. Pa vendar me vse bolj vznemirja, bolj kot samo vprašanje vesti, kar se mi zdi malodane nesporno, vprašanje opredelitve posameznika, zlasti razumnika, prav v naši jugoslovanski skupnosti, na Slovenskem morda še posebej.

Mislím, da to vprašanje ni samo stvar moralno prestižne narave v našem odnosu do zunanjega sveta, ki je marsikje notranje bolj diferenciran, zato pa so tudi opredelitve v njem jasnejše. Želel bi le poudariti svoje intimno občutje, da nikakršno stališče nikakršne skupnosti, množične organizacije ali foruma ne more osvoboditi posameznika dolžnosti osebne opredelitve. Ne zato, ker bi bila znamenja, da bi se takšna opredelitev utegnila razlikovati od »uradne«, temveč čisto preprosto zaradi samega moralnega akta osebne opredelitve kot take. Rad bi celo zapisal svojo sodbo, da nas je teh dvajset povojnih let nekoliko uspavalo, da smo prepogostokrat in ne vselej upravičeno računali s stališči, ocenami in opredelitvami množičnega značaja tam, kjer bi morali tudi sami, *osebno* stopiti v ospredje, z *vso odgovornostjo* in s *svojim* stališčem. Že sama moč logike nas prepriča, da sta tudi samo prepričanje in prepričljivost opredelitve politične množične organizacije, oblasti ali kakršnegakoli že foruma, samo tedaj trdna v sebi, če ju lahko ob istem pojavu ali problemu sprejmemo kot otipljivo vsoto *enakega* stališča, ocene ali opredelitve, *različno* mislečih in *različno* čustvujočih posameznikov. Menim celo, da se tudi v primerih, ko je ta istovetnost vesti družbe in posameznika popolnoma nesporna — kot je prav primer vietnamske tragedije — stvar v ničemer ne spremeni, nasprotno: prav v takih usodnih situacijah je takšna pot edino moralno učinkovita. Ne gre samo za večje spoštovanje posameznika, temveč in predvsem za njegovo večjo odgovornost, hkrati, in v nič manjši meri, pa tudi za večjo čistost in avtoriteto forumskih odločitev in opredelitev.

Naše samoupravljanje, na katerega smo vsi pristali, čeprav je več kot jasno, da si nismo še zdaleč tako enotni pri njegovem upoštevanju v praksi, nas po čudnem paradoksu navaja v eno in v drugo: po eni strani nas sili, da se čedalje bolj osebno odločamo in sprejemamo nase tudi odgovornost, po drugi strani pa nam v enaki meri daje potuho, da se skrivamo za anonimnost in hkrati avtoritativnost samo-

upravnega organa. Mislim, da že predolgo stojimo (v moralnem smislu, kot posamezniki) med tema dvema možnostima. Ta zapis želi ostati v okviru osebne izpovedi, vendar menim, da bi bilo mogoče te trditve podpreti s podatki in številkami, pa tudi z že opravljenimi ocenami, za vseh teh dvajset let, ko smo se nemalokrat znašli v sila nerodnem položaju, da smo pojav ali dejanje — včasih tudi velikega obsega — negativno ocenili, tudi obsodili smo ga, ne da bi hkrati mogli imenovati (kaj šele obsoditi) kogarkoli, ki bi bil za to odgovoren. Pri tem ne morem mimo prave gospodarske tragike Velenja, ki se zdi že bolj podobna naravni katastrofi kot pa rezultatu zakonitih odločitev ljudi. Pa tudi če se držim principa: Pometite najprej pred svojim pragom! — Najbrž ni tako neutemeljena domneva, da se sodobna slovenska literatura tako malo in tako nelagodno giblje po naši sedanjosti vsaj deloma tudi zato, ker se je slovenski pisatelj predolga leta po vojni preveč zanašal na forumsko oceno položaja in sprejemal, tudi iskreno, njegovo opredelitev za svojo. Takšna ocena pa je, kot vemo, zmerom prizanesljiva, včasih že kar apologetska v odnosu do sedanjosti, stroga do preteklosti. Vemo pa tudi, da se forumi, veliki in mali, pomembni in nepomembni, po kratki mandatni dobi razblinijo v anonimnost, umakniti se morajo novim, in potrebna bi bila že kar skrajno zamotana študija, da bi naknadno ugotovili, ne toliko, kdo je kaj zakrivil, kolikor to, kdo je bil za kaj odgovoren. Takšna praksa bi prav gotovo pomagala, med drugim, ozdraviti našo kadrovsko politiko, ki je — kot kažejo statistike — nerazumljivo nerazumna, hkrati in predvsem pa bi dala naši družbi trdnjšo moralno osnovo dela na vseh področjih.

Če zvenijo zahteve po samostojni, moralni odgovornosti, osebni opredelitvi, vsaj v svoji posplošeni obliki, najbrž nekoliko utopistično, tega prav gotovo ne moremo trditi, kadar je govora o slovenskem razumniku. Zato se mi zdi akcija, ki je tako hitro zavzela tako velik obseg in ki se po vsem tako zelo loči od vseh dosedanjih ob podobnih problemih, akcija, da se prav razumniki opredeljujejo ob našem odnosu do vietnamske tragedije, da se opredeljujejo osebno, čeprav se hkrati vključujejo tudi v posebno, organizirano telo (ali v organizacijo, ki je tako pobudo sprožila), resnično pomembna in po mojem skromnem mnenju močno presega okvir politično moralnih gesel, ki si jih je zapisala v svoj program (in niso nič drugačna kot drugod po svetu), ker najbrž napoveduje, vsaj upajmo, da je tako, obetaven začetek novega moralnega stila tudi v naših notranjih medsebojnih odnosih. Če pa bi se pokazalo, da tega procesa ne pospešuje dovolj, da bi utegnili iti mimo njega, bi bilo treba storiti vse, da bi uspešnost te akcije sprožila hkrati tudi začetek široke obnove našega duhovnega življenja, obnove, ki bi bolj kot doslej temeljila na osebni moralni odgovornosti in ne na moči ali številčnosti anonimne avtoritete.